

**КЛАСИФИКАЦИЈА ЗАНИМАЊА 2008
(КЗБиХ-08)**

МЕТОДОЛОШКА ОБЈАШЊЕЊА

Дефиниција и намјена класификације занимања

Класификација занимања (даље: КЗБиХ-08) је обавезан статистички стандард, који се користи при евидентирању, прикупљању, обради, анализирању, посредовању и исказивању података важних за праћење стања и кретања на тржишту рада у Босни и Херцеговини.

КЗБиХ-08 се користи за разврставање рада у занимања у службеним односно административним збиркама података (евиденције, регистри, збирке података) и у статистичким истраживањима, чиме се обезбјеђују конзистентни подаци за статистичко, аналитичко и истраживачко праћење структуре занимања активног становништва те потраживања посла.

Занимање је статистичко-аналитичка категорија у коју се разврставају послови који су слични по садржају и захтјевности.

КЗБиХ-08 се заснива на усвојеној верзији Међународне стандардне класификације занимања 2008 (ознака: ISCO -08), која је усвојена у децембру 2007. Резолуцијом о усвајању Међународне стандардне класификације занимања, а припремило ју је Административни савјет Међународне организације рада – ILO на састанку стручњака за статистику рада.

За текуће одржавање КЗБиХ-08 и њено усклађивање с међународним стандардима задужена је Агенција за статистику Босне и Херцеговине (даље: Агенција).

Одлука о увођењу и примјени КЗБиХ-08

Агенција за статистику Босне и Херцеговине донијела је Одлуку о увођењу и примјени класификације занимања Босне и Херцеговине. Одлука је, заједно са Структуром КЗБиХ-08, објављена у «Службеном гласнику БиХ» бр. 100 /10 од 06.децембра 2010.године.

Одлуком се утврђује да се КЗБиХ-08, као обавезан статистички стандард за разврставање послова и радних задатака у занимања у службеним, односно административним збиркама података и у статистичким истраживањима, почне примјењивати 01. 01. 2011.

Концепт КЗБиХ-08

Генерално дефинисано, класификација занимања је алат помоћу којег (по систему детаљно одређених критеријума за разврставање) разврставамо податке о врсти и захтјевности послова у тачно одређена занимања, а ове у класификациони систем групе занимања. Основни концепт, који одређује критеријуме за разврставање занимања у класификациони систем КЗБиХ-08, је концепт рада и концепт знања.

Концепт рада и дефиниција занимања

Основна јединица класификације је рад, који се дефинише као скуп послова и задатака које обавља (је обављало или би могло да обавља) једно лице.

Занимање се дефинише као статистичко-аналитичка категорија у коју се разврставају послови, сродни по садржају и захтјевности, које је обављало, обавља или би могло да обавља у правилу једно лице.

Концепт знања

Знање се дефинише као способност да се обаве послови и задаци у оквиру одређеног посла и има двије димензије. Прва димензија је она која дефинише *општи*

ниво знања, који представља непосредне захтјеве комплексности и обима послова и задатака. Друга димензија је она која дефинише специфичне *врсте знања*, која захтијева конкретно подручје рада, коришћење алата и уређаја, предмете рада и врсте задатака, врсте производа и услуга које су резултат обављеног рада. Удруживање занимања у групе занимања заснива се на горе дефинисаном концепту рада.

Хијерархијску позицију занимања, односно његово сврставање у главну групу занимања одређују ниво знања, позиција занимања унутар главне групе и врста знања.

Знање може да се добије на формалан или неформалан начин. При томе треба да се нагласи да су при разврставању важне само карактеристике повезане непосредно с послом, а не карактеристике лица које посао обавља, јер лица у сваком конкретном случају запослења посједују виши или нижи ниво знања од оног који се захтијева за обављање одређеног професионалног посла.

У КЗБиХ-08 су дефинисана четири нивоа знања, која су у правилу потребна да се обаве послови и задаци већине занимања која су разврстана у поједине групе занимања. Ови нивои знања су дефинисани програмима образовања, односно степеном школског образовања у босанскохерцеговачком образовном систему.

Табела 1: Нивои знања који у правилу обезбјеђују да се обаве послови и задаци већине занимања у појединим главним групама занимања

Главна група занимања		Ниво знања	Програми образовања који у правилу обезбјеђују оспособљеност да се обави већина занимања у појединим главним групама занимања
1	Законодавци, високи службеници и менаџери	-	није дефинисан ниво знања
2	Стручњаци	4	програми додипломског, дипломског и постдипломског универзитетског образовања
3	Техничари и друга стручна занимања	3	програми средњег* и вишег образовања, без универзитетског
4	Канцеларијски службеници и сродна занимања	2	програми средњег образовања*
5	Услужна занимања и продавачи	2	програми средњег образовања*
6	Пољопривредници, шумари, рибари	2	програми средњег образовања*
7	Занимања за неиндустријски начин рада	2	програми средњег образовања*
8	Руковаоци и монтажери машина и постројења	2	програми средњег образовања*
9	Једноставна занимања	1	завршено основно образовање
0	Војна занимања	-	није дефинисан ниво знања

* Напомена: Овдје су укључени програми за занимања, технички, стручни и општи програми средњег образовања.

Концепт занимања

У претходном периоду чврсто укоријењени концепт занимања у Босни и Херцеговини је изједначавао занимање са стручним називом који се добије након окончаног образовања. У том смислу, некад је занимање било оно што је лице стекло школовањем, и то га је пратило све вријеме као његова лична карактеристика. У некадашњој, претежно нетржишној, социјалистичкој привреди с високим степеном

запослености, велики број запослених је много година, највећи дио ако не и цијели радни вијек, обављао исте послове на истом радном мјесту. Зато разликовање између стручног образовања и посла који неко обавља није представљало значајан аналитички проблем. С пререструктурисањем наше привреде, под утицајем тржишних законитости, бројна радна мјеста се затварају, постепено се појављују нови послови, појединци су често присиљени да мијењају запослење а самим тим и занимање.

Тако се, из реалних разлога, јавља потреба да се раздвоје два појма - *стручних квалификација* - односно у ужем смислу назива завршене школе, те *занимања* као врсте посла који обавља појединац.

Након завршеног образовног програма одређеног степена образовања појединац добија назив професионалног звања, односно стручног образовања, а не занимања. У складу с концептом класификације појединац се разврстава у занимање, односно у групу занимања у погледу захтјевности, комплексности, врсте и других карактеристика задатака и дужности које обавља у свом раду.

Професионално усмјерено образовање је, дакле, нешто друго од занимања на тржишту рада, и **занимање није могуће једноставно изједначити с називом професионалног звања односно стручног образовања.**

Дефинисање нивоа знања као оспособљености за обављање послова

При примјени концепта знања, као оспособљености за обављање послова, проблем који је требало да се ријеша, представљала је упоредивост, односно усклађеност нашег образовног система с категоријама и степенима образовних програма према Међународној стандардној класификацији образовних програма ISCED.

Због међународног карактера класификације одређена су четири широка степена сложености, односно нивоа образовања, неопходна за обављање послова и задатака. Степени се стичу образовањем, али и приучавањем за посао и искуством. Сви облици оспособљавања за посао су равноправни. Степени сложености одређени су у складу с образовним категоријама и нивоима Међународне стандардне класификације образовања (ISCED).

Давање назива занимањима

Описно дефинисање назива занимања

Често се за називе занимања користи само примјена стручне квалификације односно стручног назива, добијеног након завршене школе (на примјер: економски техничар, инжењер хемије).

Тамо гдје је то било могуће назив занимања у класификацији је описно дефинисан (на примјер: референт за ..., службеник за ..., технолог за ...) или је био коришћен назив који изражава и преузима врсту посла (на примјер: порезник, нотар, редактор).

Један назив може да се користи само за једно занимање - у КЗБиХ-08 не појављују се два иста назива занимања. Назив занимања одређује се према врсти посла, односно према садржају рада у занимању (плетач корпи...), према резултату рада (рибар), према мјесту обављања посла (складиштар, вртларски радник), према средствима рада (руковалац постројењем...) и слично. Назив има кључну ријеч која одређује занимање (инжењер) и једну или више квалификационих ознака које га тачније одређују (машински инжењер конструктор).

Лице које је завршило економски факултет по звању је дипломирани економиста или бакалауреат економије. Ако обавља послове директора или новинара, његово занимање је директор односно новинар. Ознака дипломирани или бакалауреат се не користи у називима занимања у главној групи 2, јер смо нагласили да занимање није звање.

Термин инжењер

Термин инжењер је употребљен само у вези с оним занимањима за која су за обављање послова потребна знања с подручја инжењерства, заснована на математици, физици и рачунарству (на примјер: инжењери грађевине, инжењери електротехнике итд.).

КЗБиХ-08 прихвата инжењерска занимања у складу с ISCO-08 и међународним стандардима у вези са захтјевима за признавање назива инжењер, како га дефинише *Унија европских националних друштава инжењера* – FEANI. Обликовање таквих међународних стандарда је захтјев тржишта рада, све већег протока радне снаге, конкурентности и захтијевањег квалитета обављеног рада.

У КЗБиХ-08 су инжењерска занимања укључена у 2. главну групу занимања за коју је потребно, за већину задатака и дужности групе, знање које, у правилу, обезбјеђују програми додипломског, дипломског и постдипломског образовања, односно програми који су истоврсни универзитетском програму.

КЗБиХ-08, дакле, при давању назива занимања не преузима широко коришћени термин инжењер, који се у Босни и Херцеговини користи при давању назива након завршеног образовања на вишим школама (нпр.: након успјешно завршеног образовања у вишој туристичкој школи звања инжењера туризма односно инжењера угоститељства нису укључена као занимања у КЗБиХ-08, већ су укључена у занимања, као нпр: заступник за путовања).

Термин техничар

У 3. главну групу занимања разврстана су занимања техничара. У КЗБиХ-08 термин техничар се односи на занимања која захтијевају да се овлада посебним техникама, спретностима и вјештинама радне области.

У погледу нивоа знања у правилу то обезбјеђују програми средњег и постсредњег образовања (без универзитетског образовања).

То значи да би занимање техничара за физику, у конкретним околностима, односно у складу са захтјевима послодаваца, могло да обавља лице која је, нпр., по образовању електротехничар, хемијски техничар, инжењер електротехнике, инжењер математике, итд. Занимања техничара у КЗБиХ-08, дакле, нису посредно везана само за четворогодишње средњошколско образовање, а још мање само за одређени школски програм.

Саставни дијелови и структура КЗБиХ-08

КЗБиХ-08 се састоји из класификационог система занимања, описа група занимања и шифарског пописа занимања, који није прописан одлуком и само је прилог класификацији.

Класификациони систем занимања је хијерархијски систем група занимања, у који су разврстана за Босну и Херцеговину карактеристична занимања. На најнижем класификационом нивоу КЗБиХ-08 садржи 3.904 занимања.

Описи група занимања садрже кратке описе најзначајнијих задатака односно типичних врста послова, карактеристичних за занимања, разврстаних у поједине групе занимања. Опису на најнижем нивоу група занимања су додани такође примјери занимања, које разврставамо у поједине групе. КЗБиХ-08 садржи 429 описа јединичних група занимања.

Шифарски попис занимања је систематични и абecedни попис занимања из КЗБиХ-08, којем су додати још синоними занимања. Шифарски попис занимања садржи 3.904 назива занимања. Шифарски попис занимања има двије основне функције – оперативну и развојну. Олакшава шифрирање конкретних послова у класификациона занимања, те истовремено представља неку врсту организоване чекаонице нових занимања, која би требало да се временом примјерено уврсте у класификацију.

Структура КЗБиХ-08

КЗБиХ-08 има хијерархијску структуру. Занимања се удружују односно комбинују у групе занимања на четири нивоа. Групе занимања имају своје називе и шифре. Највиши ниво су главне групе занимања с једноцифреном шифром, слиједи подгрупе занимања с двоцифреном шифром, подручне групе с троцифреном шифром, јединице подручних група с четвороцифреном шифром, и затим би се успоставио шифарски попис занимања који би се састојао од свих темељито разрађених занимања.

Записи у таквом шифарском попису не би имали своје шифарско мјесто већ би били означени шифром припадајуће четвороцифрене групе занимања. Овакав шифарски попис појединачних занимања не би био саставни дио Одлуке, управо због тога да би могао да се једноставно допуњава новим занимањима. Ово рјешење олакшаће посебно приступ класификацији њеним корисницима.

Наиме, неће морати да се обављају велике промјене у односу на употребу садашње СКЗ из 2004. године, јер усклађивање и одређивање шифре занимања иде само до четвртог нивоа – нивоа јединица подручних група што је много једноставније.

Разврставање у више класификационе нивое /главне групе, подгрупе, подручне групе и јединице подручних група/ много је једноставније него што је разврставање у неко конкретно занимање, јер послодавци радна мјеста желе различито да именују. На овај начин се знатно олакшава приступ за главне кориснике ове класификације – послодавце, који због широке лепезе занимања која се обављају у њиховим пословним субјектима нису могли да под одређеним занимањем препознају одређене конкретне послове и задатке из својих систематизација радних мјеста. Сем тога, из досадашњег искуства је очигледно да је скоро немогуће да се тако широкој лепези сваког конкретног занимања додијели шифра, јер сваки пословни субјекат има потребу за различито дизајнираним радним мјестима, неки се послови обављају на широкој основи и садрже широк избор радних задатака што је веома тешко да се дефинише једним занимањем, али је зато знатно лакше да их се класификује у оквир групе занимања.

Примјер:

1 - цифрена шифра = главна група занимања = **1** Законодавци, високи дужносници и службеници, менаџери;

2 - цифрена шифра = подгрупа занимања = **11** Законодавци, високи дужносници и службеници;

3 - цифрена шифра = подручна група занимања = **111** Законодавци;

4 - цифрена шифра = јединица подручне групе занимања = **1111** Законодавци;

Табела 2: Структура класификације занимања КЗБиХ-08

Главна група занимања		Број подгрупа	Број подручних група	Број јединица подручних група	Број Занимања*
1	Законодавци, високи службеници и менаџери	4	11	30	-
2	Стручњаци	6	26	91	-
3	Техничари и друга стручна занимања	5	20	84	-
4	Канцеларијски службеници и сродна занимања	4	8	29	-
5	Услужна занимања и продавачи	4	13	40	-
6	Пољопривредници, шумари, рибари и ловци	2	5	14	-
7	Занимања за неиндустријски начин рада	5	14	66	-
8	Руковаоци и монтажери машина и постројења	3	14	40	-
9	Једноставна занимања	6	11	32	-
0	Војна занимања	3	3	3	-
УКУПНО		42	125	429	-

* Број занимања је промјенљив због континуираног ажурирања и допуне.

Описи главних група занимања

У класификацији занимања за сваку групу занимања израђени су кратки описи типичних послова и задатака, карактеристичних за занимања која су разврстана у ту групу. За илустрацију, у наставку су дати описи главних група занимања:

- 1 Законодавци, високи дужносници и службеници, менаџери** одређују, обликују, усклађују, надзиру и обезбјеђују провођење политике државе, савјетују у вези с политиком интересних организација; предлажу законе, друге прописе и општа акта, заступају органе и дјелују у њихово име. Директори и менаџери усмјеравају, планирају и усклађују пословну политику и дјелатност друштва односно њихових јединица. За обављање занимања ове главне групе занимања није дефинисан ниво знања.
- 2 Стручњаци** својим радом повећавају постојећи ниво знања, развијају научне и умјетничке замисли и теорије, систематично поучавају, те могу да буду запослени у било којој комбинацији ове три активности. За обављање већине занимања ове главне групе занимања потребно је знање које, у правилу, обезбјеђују програми додипломског, дипломског и постдипломског универзитетског образовања.
- 3 Техничари и друга стручна занимања** извршавају техничке и сличне послове, повезане с истраживањем и коришћењем научних или умјетничких појмова и радних метода, те државних или пословних прописа. За обављање већине занимања ове главне групе занимања је потребно знање које, у правилу, обезбјеђују програми средњег и постсредњег образовања, осим универзитетског образовања.
- 4 Канцеларијски службеници и сродна занимања** уређују, записују, похрањују и ажурирају податке који се односе на подручје рада које обављају. Они обављају канцеларијске послове на подручју административних и новчаних послова, те на

подручју сређивања путовања и посредовања информација. За обављање већине занимања ове главне групе занимања је потребно знање које, у правилу, обезбјеђују програми средњег образовања.

- 5 Услугна занимања и продавачи** обављају услужне дјелатности на путовањима, у пољопривреди, на подручју снабдијевања, личне заштите, саобраћајне заштите, те заштите од пожара и незаконитих радњи; позирају као модели за умјетничко стваралаштво и изложбе, демонстрирају и продају разну робу у трговинама на велико и мало, на пијацама или по домовима. За већину занимања ове главне групе занимања је потребно знање које, у правилу, обезбјеђују програми средњег образовања.
- 6 Пољопривредници, шумари, рибари и ловци** обрађују поља, воћњаке, винограде и убиру с њих плодове, скупљају дивље плодове и биље; узгајају, чувају и лове животиње, израђују сточарске производе; узгајају, заштићују и искориштавају шуме, узгајају и лове рибу те узгајају и скупљају остале облике живог свијета у води да би обезбиједили прехрану и доходак за себе и своје домаћинство. За обављање већине занимања ове главне групе занимања потребно је знање које, у правилу, обезбјеђују програми средњег образовања.
- 7 Занимања за неиндустријски начин рада** обухватају послове с примјеном знања и вјештина у занатству, индустрији гдје се производи појединачно, одржава опрема, у рударству и грађевинарству; гдје се обликују метали, подижу металне конструкције; подешавају стројни алати, израђују, подешавају, одржавају и поправљају постројења, опрема и алат; обављају послови штампања, производе и прерађују прехранбени производи, текстил, дрвени, метални и други производи, укључујући и производе ручне израде. Рад се обавља ручним и другим алатима који се употребљавају како би се смањио физички напор и скратило вријеме потребно за послове те побољшао квалитет производа. Ти послови захтијевају да се познаје организација рада, материјала и алата који се притом употребљавају, те да се познаје природа и намјена готовог производа. За обављање већине занимања ове главне групе занимања потребно је знање које, у правилу, обезбјеђују програми средњег образовања.
- 8 Руковаоци и монтажери машина и постројења** рукују индустријским, пољопривредним, грађевинским и осталим постројењима и опремом; управљају возовима, моторним возилима и бродовима; састављају производе из саставних дијелова према тачно одређеним поступцима. (Нису монтери који се налазе у главној групи 7.) Овај рад захтијева искуство и познавање индустријских, пољопривредних и осталих постројења и опреме као и способност да се савлада брзина рада постројења и прилагођавања технолошким иновацијама. У овој групи се налази већина занимања индустријских радника, али и радника у осталим дјелатностима који рукују постројењима, возилима или састављају производе. Запослени с овим занимањима најчешће мијењају занимање због промјена које собом носи технолошки развој. За обављање већине занимања ове главне групе занимања је потребно знање које, у правилу, обезбјеђују програми средњег образовања.
- 9 Једноставна занимања** укључују обављање једноставних и рутинских послова који, углавном, захтијевају употребу ручног алата и физички напор. Већина послова укључује уличну продају, чишћење, прање, пеглање и рад мануелних радника у рударству, пољопривреди, шумарству, рибарству, грађевинарству, транспорту, индустрији и другдје. Оспособљавање за та занимањима обавља се приучавањем на раду. За обављање занимања те главне групе занимања није потребно стручно знање.

0 Војна занимања су укључена у стални састав војске и других војних служби. У главној групи 0 су разврстани чланови војске, морнарице, ваздухопловних снага и осталих војних служби. Искључена су лица у државним установама која се баве питањима одбране, полиција (осим војне полиције), цариници и чланови пограничних или других наоружаних грађанских служби; лица које су позвана на кратко вријеме на војну обуку или дошколовање, као и чланови војне резерве који тренутно нису у активној служби. За обављање занимања ове главне групе занимања није дефинисан ниво знања.

Правила разврставања занимања

Описе конкретних послова и задатака разврставамо у занимања помоћу шифрирања. Критеријуми за разврставање занимања најчешће су: врста посла, предмет рада, сложеност занимања/ниво знања; алати, машине и уређаји који се употребљавају; технолошки ниво послова; струка и други. Израдом класификације занимања на тим принципима добија се инструментаријум помоћу којег можемо, на примјер, да упоређујемо плате, професионално оспособљавање и вођење, пословне услуге, болести и смртност према поједином занимању или нивоу класификације, са земљама које своје статистичке податке исказују према нормама међународне статистике рада.

Због међународног карактера класификације одређена су четири широка степена сложености, односно нивоа образовања, неопходна за обављање послова и задатака. Степени се стичу образовањем, али и приучавањем за посао и искуством. Сви су облици оспособљавања за посао равноправни. Степени сложености одређени су у складу с образовним категоријама и нивоима Међународне стандардне класификације образовања (ISCED).

Разврставање занимања са широком лепезом послова и задатака

- У случајевима када су послови и радни задаци повезани с различитим степенима производног процеса и процеса дистрибуције робе, производња има предност над продајом (на примјер месар, који припреми месо за продају и сам га прода, разврстава се у месаре а не у продаваче;
- у случајевима када послови и радни задаци спадају у различита занимања, шифрирају се у занимање које се претежно обавља, тј. занимање таквих лице одредиће се према пословима који се најчешће обављају;
- у случајевима обављања послова различитих нивоа захтјевности занимање се одређује на основу најзахтјевнијег посла (нпр. када неко обавља курирске послове и административно-секретарске, разврстава се у занимања административно-секретарских послова);
- истраживачи се разврставају у погледу подручја специјализације у главну групу занимања - 2 Стручњаци. Када истраживачи такође и предају на образовним установама, разврставају се међу стручњаке за образовање;
- самозапослена лица се разврставају у односу на послове које претежно обављају, а не у погледу статуса у запослењу (молер, који је самозапослен и поред вођења својих послова претежно обавља молерске послове, нпр. разврстава се исто као у предузећу запослени молер – у главну групу занимања - 7 Занимања за неиндустријски начин рада);

- лица која у оружаним снагама обављају послове који се такође обављају у цивилним занимањима не разврставају се у војна занимања (војни лекар биће, нпр., разврстан у главну групу занимања - 2 Стручњаци, а не у главну групу занимања - 0 Војна занимања);

- занимања надзора и контроле разврставају се скупа с пословима оних лица која они надзиру и контролишу, ако је њихов главни задатак надзор и контрола стручности или техничког квалитета обављеног рада само прегледом посла. Ако при надзору и контроли користе механичке или хемијске поступке, разврставамо их у главну групу занимања - 3 Техничари и друга стручна занимања, ако пак планирају, организују, надзиру и руководе радном активношћу групе подређених радника, разврставају се у главну групу занимања - 1 Законодавци, високи службеници и дужносници, менаџери. Битно је, такође, да се нагласи да норма ISCO-08 не утврђује хијерархијске односе у занимању, него даје опште упутство да се занимања лица које се појављују као шефови или нижи руководиоци одређују као и занимања оних лица која они воде у раду. Хијерархијски односи нису у КЗБиХ-08 исказани као посебна занимања, шифрираће се као занимања лица чији рад координирају и надгледају. Ево још неких примјера хијерархијских односа у занимању: вођа смјене, бригадир, предрадник, пословођа, замјеник, помоћник, шеф, руководилац итд. У КЗБиХ-08 од тог правила се одустало у индустрији код занимања предрадника, а у пољопривреди, шумарству, грађевинарству, рударству и трговини код занимања пословође. У индустрији радна мјеста предрадника, пословођа и слична шифрирају се као занимања предрадника. У рударству се уз занимање предрадника налазе занимања надзорника и пословођа;

- ужи профили занимања, нпр. помоћни шивач, који обављају послове, који су по захтјевности ближи главној групи 7 него главној групи 9 разврставају се у исто занимање као шивач;

- занимања приправника одређују се према пословима занимања за које се припремају;

- руководиоци се појављују као вође различитих погона, пословница, одјељења, група и слично. У односу на захтјевност и садржај послова разврставамо их у различите главне групе занимања, већином у прву, трећу и седму.